

VYUŽITÍ ČESKÉ KRAJINY Z HLEDISKA VČELAŘSTVÍ

PhDr. Marie Šotolová

Ústav etnologie Filosofické fakulty

Univerzity Karlovy, Praha

100 000 000 let

Melittosphex burmensis

By Hectarea - Own work, CC BY-SA 3.0,
<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=32347491>

Fosilie rodu *Apis* – Německo, Francie

34–23 000 000 let

Včela medonosná *Apis mellifera* - Afrika

8 000 000 let

Současnost v ČR

Včela medonosná
kraňská

Foto Utajený včelín

Včela medonosná

=

„divoké“ hospodářské zvíře

**Bez volné, kvetoucí, pestré
krajiny nemůže žít,
a poskytovat člověku své
produkty.**

MED / VOSK / PROPOLIS

**Na základě zkušeností
člověk**

**včele krajinu v segmentech
dlouhodobě přizpůsobuje.**

Priscos z Thrákie: Fragmenta Historicorum Graecorum

Cesta byzantského císaře k Attilovi r. 449 n.l.

Nejstarší písemný doklad o včelaření Slovanů, kteří dávali poselstvu místo „**obilí proso a místo vína med**“.

Ibn Rusta: Kniha vzácných drahocenností.
(Slované)

Mají jakési dřevěné nádoby, v nichž jsou úly pro včely a plásty medu a nazývají je ulišče.

Zřejmě nejstarší verze tzv. Anonymní zprávy o Slovanech, kterou různě přejímali a upravovali arabští a perští autoři v 10.–12. stol.

Sama zpráva pochází z 9. stol.

Kosmas (1045–1125): *Chronica Boemorum*
„Toto je země strdím a mlékem oplývající.“

8. Protož sem sstoupil, abych vysvobodil jej z ruky Egyptských, a vyvedl jej z země té do země dobré a prostranné, do země oplývající mlékem a strdí; na místa Kananejského a He-
tejského, a Amorejského a Ferezejského, a Hevejského a Jebuzejského.

II. Kniha Mojžíšova Exodus, III/8 (Biblií svatá, Praha, Biblická společnost britská a zahraniční, 1887, s. 49.

*Strdí (strd' , stred) = plást z volné stavby, zanesený pylem a medem, hl. u divokých včel

Charakter raně středověkého lesa ve střední Evropě

Značná míra zalesnění (pomezí hvozdy, lužní lesy)
do kolonizace lesní půdy ve 2. pol. 12. stol. + nástup hornictví ve 14. stol.

Med květový

smíšené lesy s velkým podílem kvetoucích listnáčů
(lípy, plané ovocné dřeviny, vrby
0 trnovník akát, v Čechách poprvé 1710, hl. od 19. stol.)

Med medovicový

jiná skladba jehličnanů

(výrazně víc jedle, vzácně modřín – víc od 17. stol.)

Med květový

lesní podrost

(maliník, ostružiník, vrbovka, vřes, zlatobýl...)

Lesní včelaření

Lovecký způsob získávání medu

Včelstvo bylo třeba **jednorázově** vyhledat,
vybrat med.

Na našem území konec v 10.-12. stol.

r. 1204

Poslední doklad o loveckém včelařství
doložený listinou kláštera v Třebnici ve Slezsku,
který měl **vlastního lovce medu**.

Petr Crescensius (1233-1321)
Ruralium commodorum, kniha XII.
Hledání včel

Brtnictví

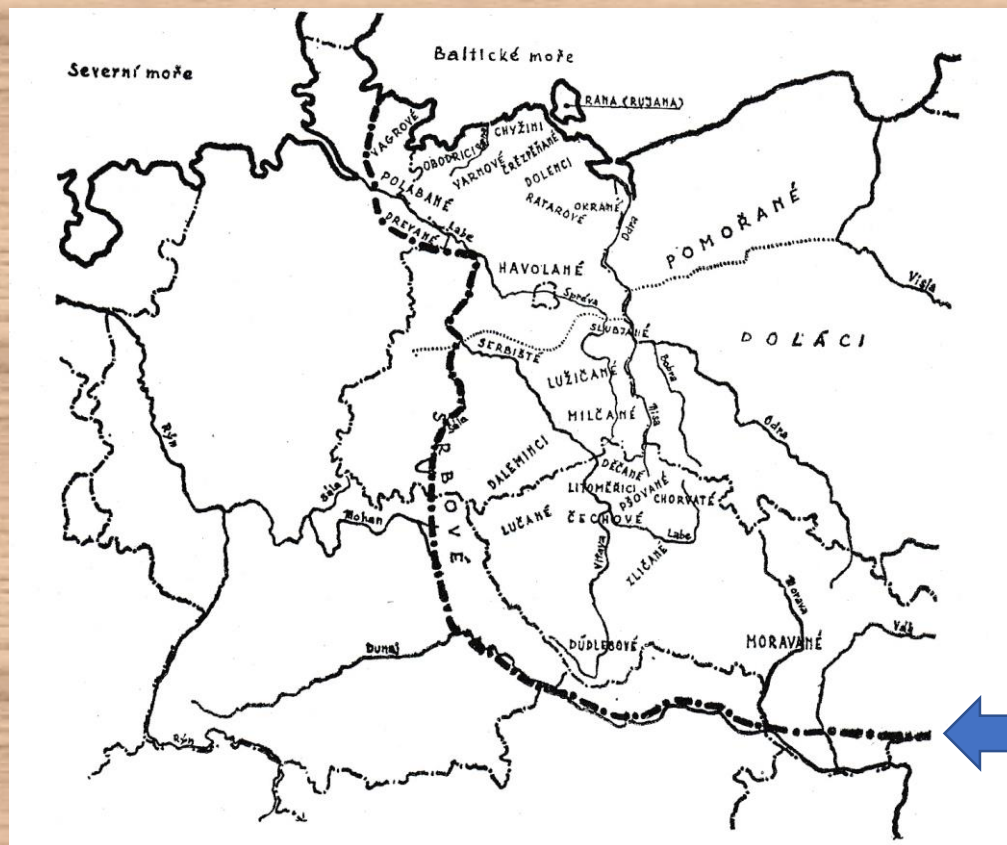
Opakovaný chov včel v brtích a klátech

Souběh s loveckým způsobem chovu včel.

V České republice místně, výjimečně do počátku 20. století.

Nejstarší dochovaná brť
nález v obci Cszarnowasy (1901)
v korytě Odry, 10. stol. n. l.
Muzeum J. Dzierzone, Kluczbork

Hranice lesního
včelaření

Ambruster, 1926

Vybírání pláství s medem z brtí v lese.

Krünitz Johann Georg:
Oeconomische Encyclopädie, díl IV, Brno 1787.

1350 Kodifikace brtnických práv v norimberském lese Karlem IV.

- ✓ Osvobození brtníků od daní v celé římské říši
- ✓ Právo na dřevo pro vlastní potřebu
- ✓ Lesníci museli brtě chránit
- ✓ Zemědělci museli zdarma umožnit přivážet včelstva k polím
- ✓ Krádeže úlů trestány (useknutí ruky, smrtí)
- ✓ **Ochrana včelí pastvy**
- ✓ Povinné hlášení nákaz + následná úřední prohlídka
- ✓ Právo sdružování

Ylyasov R. A. Et al.:

Burzyan Wild-hive Honeybee *A. M. Mellifera*

in South Ural

Klát – 19. stol. Národní zemědělské muzeum Praha

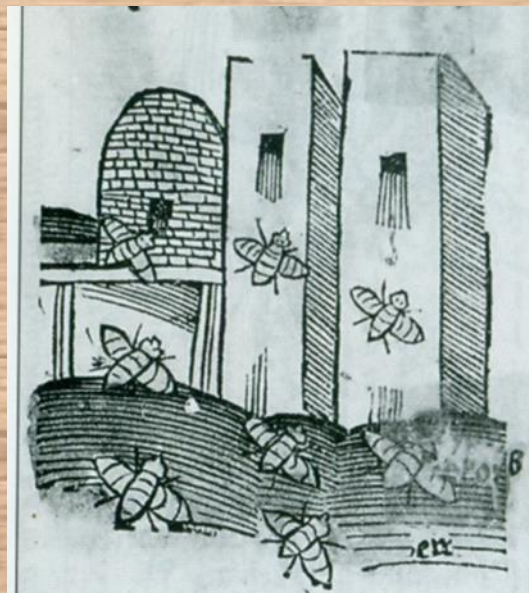
Klát – 19. stol. Muzeum Český Krumlov

Postupné opouštění lesů
ve prospěch včelích zahrad

+

uplatnění deskových úlů

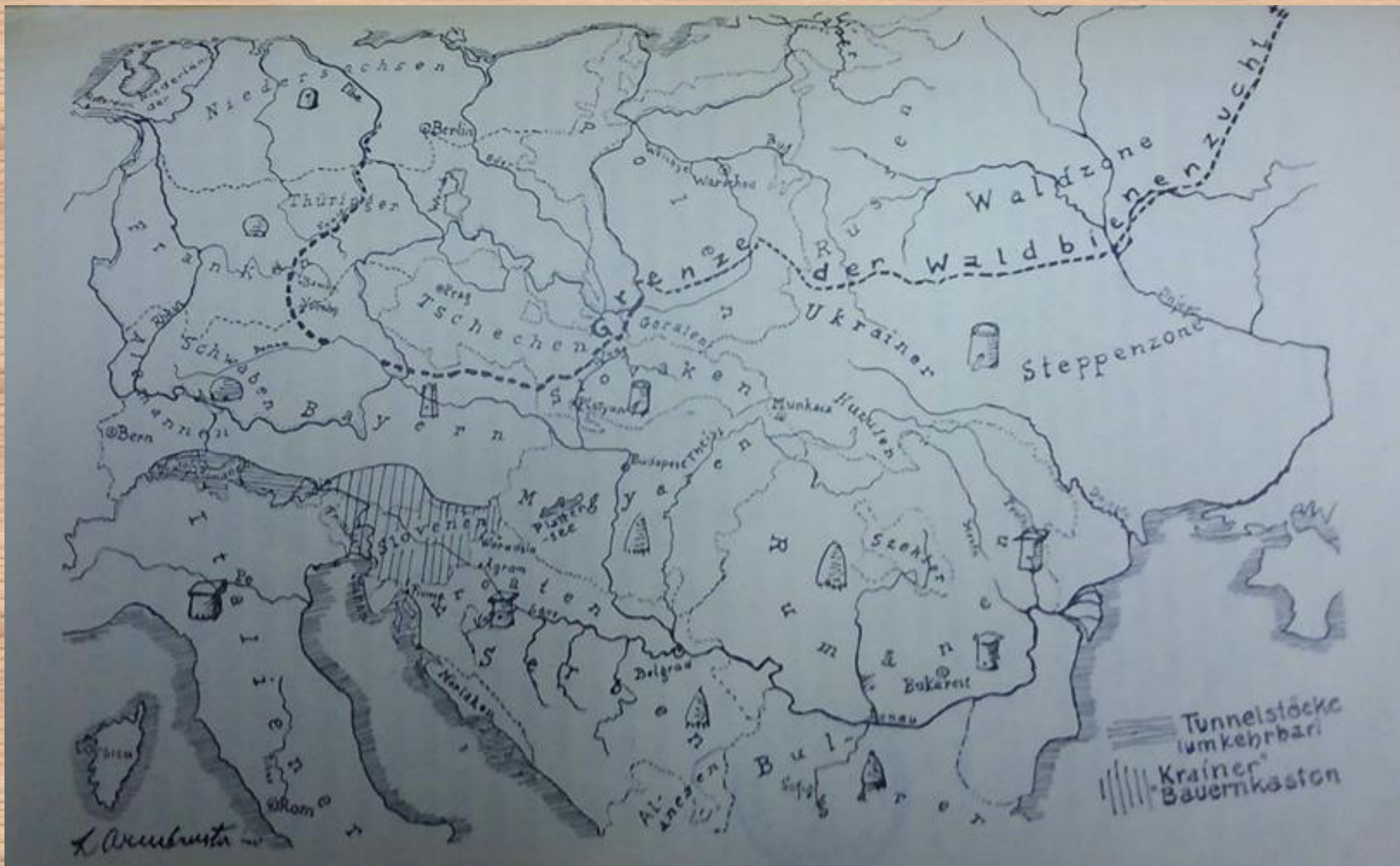
(pohodlí, klučení lesů)

Originální iluminace
1517:

Knihy lékařská
Jana Černého

Dtto– rekonstrukce

Košnice versus kláty

Armbruster:

Klasische Bienenzuchtgebiete in Licht der historischen Betriebslehre u. Völkerkunde, Karl Wachholz Verlag, Neumunster in Holstein, 1931.

Orbis Sensualium pictus
Michael Endter, Norimberg 1658
Vydání z Levoče 1685

Marie Terezie 1772

Tereziánské reformy

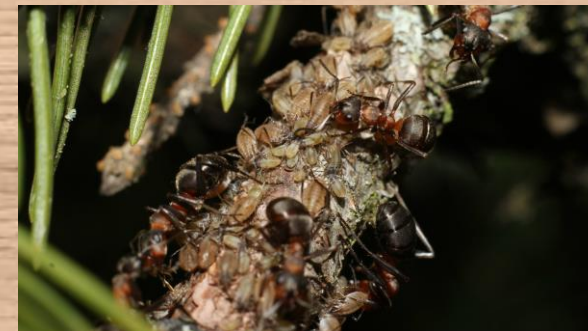
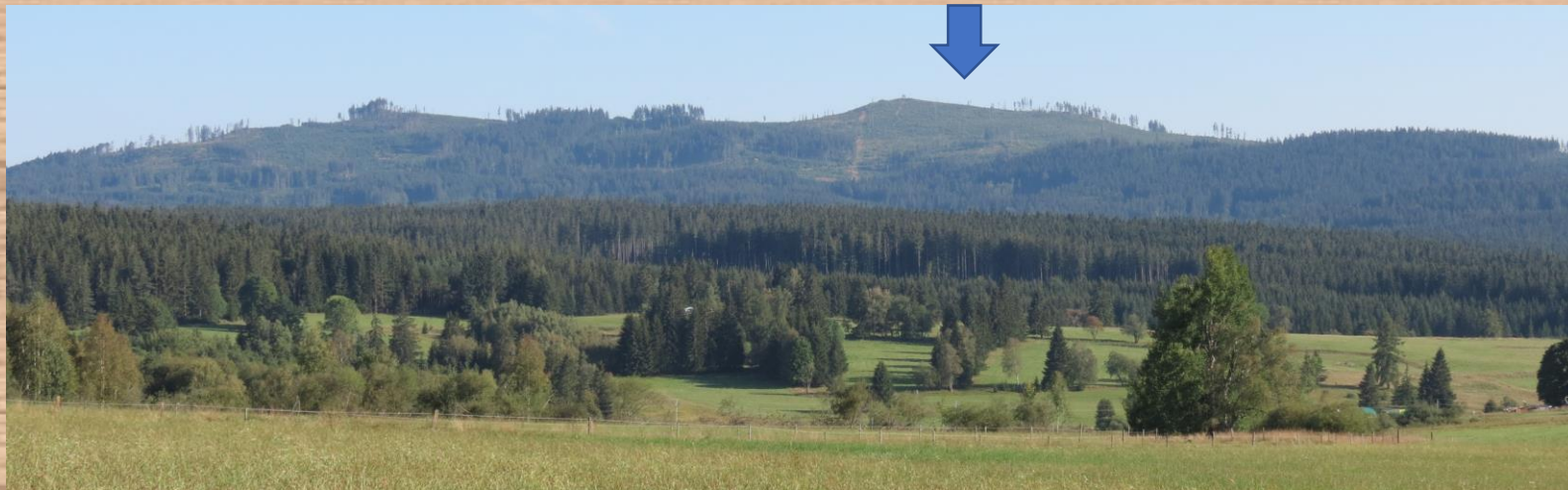
Císařský královský patent lesů a dříví, ustanovení v
království českém se týkající 5. 5. 1754,
pro Moravu 23. 1. 1754.

Zákaz svévolného ničení lesů z **jakéhokoli** majetku.
(Mj. podpora výsadby olší a vrb jako palivového dříví
na podmáčené půdě, dvorcích, zahradách
a jako živé ploty.)
Ovocné aleje

8. 4. 1775 a 1776 tzv. včelařské patenty
ochrana včelí pastvy
volnost přistavění k polní kultuře
doporučení panstvu pomoci s pořízením úlu
a naopak zákaz omezování rolníků v chovu

28. Parerga na jedné z porostních map čimelických, pořízených v l. 1800—1802 Janem Tomaschkem. Tomaschek na této mapě symbolisoval budoucí vývoj čimelických lesů, kde skutečně po likvidaci listnáčů nastoupily smrkové monokultury, Snímek pořídila státní památková správa (foto Soňa Divišová).

Producenti medovice na smrku.

Problém monokultur jehličnanů

Zalesňování pro průmysl a palivové dříví v 1. polovině 19. století:

Koncem 18. stol. tzv. borová mánie.

Od 40. let 19. stol. tzv. smrková mánie.

(Nožička J.: Přehled vývoje našich lesů, Praha, SZN, 1957, s. 266)

Změna včelí pastvy, tzn. místo květového medu medovicový.
(Málo pylu, melecitóza...)

Lesní kalamity: vichřice – 26.-27. 10. 1870 na celém území
kůrovec: 70. léta 19. stol.

Nedostatek medovicového medu, na holinách ale ostružiník, tzn. květový med.

Zemědělská krajina

Od raného středověku její plošné rozšiřování na úkor lesů.

Tvářnost krajiny dává též skladba plodin a velikost polí.

Frant. Ant. Raab – dvorní rada Marie Terezie (1775 – vrchol 80. léta 18.stol.)

Parcela dominikálu, ale též změna trojhonného obdělávání půdy na střídavý osev, nové druhy plodin (brambory, jetel).

Nové včelařsky významné polní plodiny zaváděné u nás od 19. století:

Pohanka, řepka olejka, slunečnice, svazenka...

Nové druhy medů (pohankový jako funkční potravina)

Causa
cukrová řepa
Ztráta
výsostného
postavení medu.
Krmení včel
cukrem!
+ **rozebíratelné
dílo**

INVAZNÍ ROSTLINY

Velká výměra polí po kolektivizaci.

Malá potravní pestrost.

(„Nesvatá trojice“: řepka / pšenice / kukuřice)

Po odkvětu tzv. zelená poušť.

Zátěž agrochemikáliemi.

Krajina v ČR je převčelená.

	Česká republika	Polsko	Německo	Rakousko	Slovensko
ZAVČELENÍ počet včelstev na km ²)	8,4	4,8	2,2	4,2	6,0

Největší zavčelení v Evropě je v Řecku a Maďarsku.
V zemích jako Irsko, Estonsko nebo Litva je nejvýše 1 včelstvo na km².
Mnozí včelaři mají ve svém okolí běžně 30–40 včelstev na km².

Machová A. Mach P. Včelaření v číslech. Moderní včelař 6/2018., s. 4.

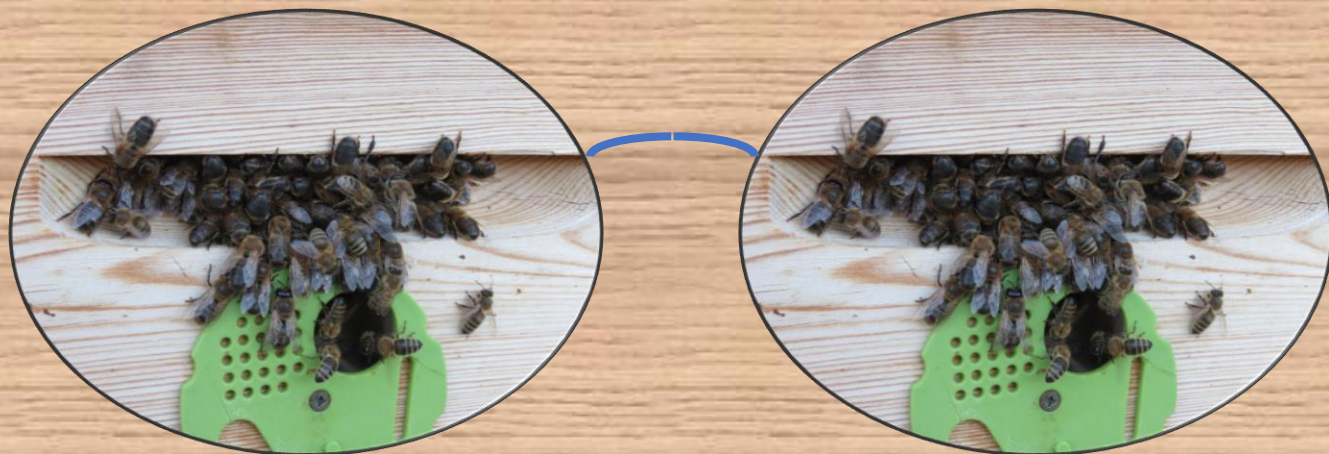
Pokles medných výnosů.
Šíření včelích nemocí.

Pokles biodiverzity v důsledku potravinová konkurence pro jiné opylovatele.

??? dlouhodobé dopady na entomofilní flóru → změna tváře krajiny???

**Dívejme se na krajinu
očima včel!!!**

Bees in the Medial World

Ekonomické, environmentální a kulturní perspektivy

<https://beesinthemedieval.wordpress.com/>

Doc. Alexandra Sapoznik - King's College London

„Včely ve středověké krajině:

Ekonomické a environmentální aspekty předmoderního včelařství“

26. 7. 2022 v Paříži

v rámci Světového kongresu hospodářských dějin

Děkuji za pozornost.

marie.sotolova@post.cz

702 940 469